

СТАНОВЛЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто питання становлення педагогічного менеджменту в Україні, визначено етапи розвитку науки управління.

Ключові слова: керівництво, менеджмент, менеджер, педагогічний менеджмент, управління, розвиток управління.

Освіта України сьогодні переживає період глибинних змін, які зумовлені багатьма чинниками, серед яких важливе місце посідають трансформаційні процеси в соціальній сфері та формування нових цілей в освіті – роль школи набуває особливої значущості у становленні й розвитку особистості, визначенні її життєвих пріоритетів та окресленні планів на майбутнє.

Проаналізувавши науково-педагогічні дослідження у сфері управління освітою можна визначити, що сьогодні в Україні актуальною є потреба у підготовці фахівців менеджменту освіти, які були б здатні реалізувати відповідні сучасні знання світового менеджменту в освітній галузі.

Слід зазначити, що сучасний педагогічний менеджмент нерозривно пов'язаний з історичним розвитком управлінської думки. У зв'язку із цим постає необхідність докладного аналізу та теоретичного обґрунтування становлення педагогічного менеджменту в Україні.

Поглиблене дослідження менеджменту освіти спостерігається у наукових працях сучасних учених. Так, дослідження Л.І. Даниленко, Г.А. Дмитренка, Г.В. Єльнікової, Л.І. Карашук, Н.Л. Коломінського, Ю.А. Конаржевського, В.В. Крижко, Є.М. Павлютенкова, В.С. Пікельної, В.П. Симонова та ін. розкривають сутність педагогічного менеджменту й особливості управлінської діяльності.

Мета статті полягає в аналізі наукових джерел із проблеми розвитку педагогічного менеджменту в Україні.

Для того, щоб глибше охарактеризувати педагогічний менеджмент, необхідно відстежити його розвиток у вітчизняній історії та зосередити увагу на моментах становлення.

Розвиток управлінської думки в Україні неможливо розглядати у відриві від Росії. Саме ці обставини зумовлені історичними подіями.

У наукових дослідженнях учених наголошується, що загальна освіта завжди мала на меті навчання грамоті та відтворення позитивного досвіду покоління, що підростає. Становлення управління в галузі освіти сягає часів Київської Русі. Зазначимо, що для цього періоду характерним було використання окремих теоретичних положень у практичній діяльності.

Подальший розвиток управління в освіті пов'язаний із появою церковних храмів, які надавали первісну освіту і займалися підготовкою службовців для церкви та держави. Особливе місце займали освітні школи, які утримувалися за рахунок братства, громади і передбачали навчання дітей всіх православних.

Дослідження наукових джерел [4–6] показали, що в XVI ст. з появою цехових організацій постала потреба в професійній підготовці спеціалістів. Саме це і зумовило розширення мережі шкіл. Так, у XVII–XVIII ст. з'являються приходські, початкові училища, гімназії, ліцеї, пансіони, школи ремісників.

При цьому необхідно зазначити, що наука управління зароджувалась у давнину, проте відокремлення її в самостійну галузь знань починається на рубежі XVIII–XIX ст. Цей період пов'язаний із розробкою “теорії суспільного прогресу” російськими просвітителами “природного права” та “теорії суспільної угоди”, зокрема О.Ф. Бестужевим, А.П. Куніциним, В.М. Малиновським, І.П. Пніним [6, с. 16].

Аналіз праць із педагогічного менеджменту у вітчизняній історії дає підстави стверджувати, що основні його положення викладені в публікаціях видатних педагогів дореволюційної Росії й України. Для нашого дослідження цінними є праці М.В. Ломоносова, М.І. Пирогова, Л.М. Толстого, К.Д. Ушинського.

М.В. Ломоносов досліджував процес управління школою в Росії. Саме йому належить реалізація демократичних ідей в керівництві й організація навчально-виховного процесу гімназії, застосування прогресивної методики навчання, складання “Регламентів” і навчальних планів для різних типів шкіл, написання підручників, введення нових предметів навчання [7, с. 32].

Значний внесок в організацію шкільної справи зробив М.І. Пирогов. Учений створив у навчальному окрузі своєрідну педагогічну школу підвищення кваліфікації для вчителів, сприяв розвитку педагогічних рад гімназій, підготував відкриття університету в Одесі [7, с. 39].

Видатний вітчизняний педагог К.Д. Ушинський також глибоко вивчав питання організації навчального закладу. У своїй статті “Три елемента школи”, він показав механізм діяльності навчального закладу: “Діяльність навчальних закладів складається з трьох елементів: адміністративного, навчального та виховного. Від того, в якому співвідношенні будуть названі види діяльності, залежить характер, зміст навчання та кінцевий результат цієї діяльності” [7, с. 55].

К.Д. Ушинський вважав, що “важливим в організації шкільної справи є виховання та особистість вихователя. Так жодні статuti і програми, жодний штучний організм закладу, як би хитро він не був придуманий, не може замінити особистості вчителя у справі виховання” [7, с. 55].

Згідно з поглядами Л.М. Толстого, важливим завданням школи є виховання творчої особистості: “якщо учень в школі самостійно не навчиться нічого творити, то в житті він завжди буде наслідувати інших” [7, с. 58]. Також видатний учений розвивав у дітей самостійність і творчі здібності. Він відзначив, що творчі та моральні можливості дітей розкриваються тільки тоді, коли вони стають учасниками педагогічного процесу. На думку Л.М. Толстого, діти здатні виявляти індивідуальність, можуть розкривати свої інтелектуальні можливості, а в майбутньому вирішити складні жит-

теві проблеми. Письменник вважав, що любов учителя допоможе розвитку самосвідомості дитини та приведе до становлення високоморальної особистості.

Проаналізувавши наукові праці вітчизняних дослідників, доходимо висновку, що у 60–70 рр. XIX ст. створюються відділи народної освіти губернських земських управ на селі та шкільних відділень міських управ. Головним завданням цих структур було створення та підтримання умов для розвитку шкільної освіти.

Дослідження у галузі становлення освітнього менеджменту свідчать про неперервний процес розвитку й оновлення функцій керівника. До особистості керівника ставляться нові вимоги: “це повинна бути особа сильна, освічена, випробувана в управлінні, яка вміє управляти” [6, с. 22].

Разом із тим можна зазначити, що основними рушійними силами, котрі зумовлюють розвиток функцій керівника, є зміни соціально-економічної ситуації в країні, а також характер та особливості управління суспільством на різних історичних етапах розвитку держави.

Початок XX ст. характеризується революцією в Росії та появою нової держави. Так у 20-ті рр. XX ст. удосконалювався державний апарат управління. Безпосередньо цей процес і відзначився на Статуті Єдиної трудової школи (1923) щодо прав та обов’язків керівників. У розділі “Управління школою” вперше було охарактеризовано функціональний статус завідувача навчального закладу: “керівництво педагогічною, адміністративною та господарською частиною; завідуючий був зобов’язаний стежити за перебігом навчально-виховного процесу, за розвитком учнівського самоврядування; організовував працю школярів та створював систему ідейно-політичного виховання; до функційних обов’язків керівника навчального закладу входило все, що стосувалось санітарно-гігієнічного стану шкільного приміщення, його ремонту, матеріально-технічного забезпечення навчально-виховного процесу; завідуючий школою мав право припинити постанову ради школи, а в окремих випадках – приймати самостійні рішення без ради школи” [4, с. 45].

У післявоєнні роки були зроблені перші спроби розгляду діяльності керівника школи із позицій системного підходу. Видатний український учений В.О. Сухомлинський розкривав сутність шкільного керівництва, форми, методи та зміст роботи директора школи по організації навчально-виховного процесу. Учений наголошував, що школа стає осередком лише тоді, коли в ній панують чотири культу: Батьківщина, Людина, Матір і рідне Слово [4, с. 47].

Аналізуючи наукову літературу, можна зазначити, що в 60–70-х рр. XX ст. збільшився інтерес суспільства до школи та зокрема до проблеми школознавства. Цей період характеризувався інтенсивним пошуком нових форм і методів управління, всебічним вторгненням науки у практику управління, комплексним підходом до розв’язання завдань, системним аналізом об’єктів управління.

У 80-х рр. ХХ ст. формувалися тенденції щодо демократичного стилю керівництва та підвищення рівня професійної компетентності керівника школи. Дослідження теорії та практики шкільного управління, особливостей, які повинні бути притаманні їм, знаходимо у працях В.І. Бондаря, Б.С. Кобзаря, Ю.А. Конаржевського, М.І. Кондакова, В.І. Маслова, М.Л. Портнова, Н.С. Сунцова, П.Т. Фролова, П.В. Худомінського та інших учених.

Дослідивши історичний розвиток менеджменту, можна зазначити, що саме в середині 90-х рр. ХХ ст. поряд із поняттям “керівник” починається широко вживатися термін “менеджер”. Саме в цей період проводилась активна розробка проблем педагогічного менеджменту [1; 3].

Зі здобуття Україною незалежності відбуваються зміни в управлінні освітою. У Державній національній програмі “Освіта” (Україна ХХІ століття) визначено: “управління освітою має бути спрямованим на організацію та забезпечення оптимальних умов функціонування галузі освіти, створення системного механізму її саморегуляції на загальнонаціональному, регіональному, місцевому рівнях та у навчально-виховних закладах і наукових установах освіти” [2]. Згідно із цією Постановою важливими стратегічними завданнями реформування управління освітою є: “перехід від державного до державно-громадського управління; чітке розмежування функцій між центральними регіональними і місцевими органами управління; забезпечення самоврядування навчально-виховних закладів і наукових установ; утвердження в сфері освіти гармонійного поєднання прав особи, суспільства і держави; автономізація функціонування регіональних і місцевих органів управління освітою” [2].

У Державній національній програмі “Освіта” (Україна ХХІ століття) зазначено основні шляхи реформування управління освітою: “раціональне поєднання діяльності центральних, регіональних та місцевих органів управління освітою з впровадженням подвійного підпорядкування; створення єдиної інформаційно-комп’ютерної системи управління освітою; визначення повноважень в системі управління освітою центральних і місцевих органів, органів громадського самоврядування; створення системи державно-громадської оцінки діяльності навчально-виховних закладів, якості загальноосвітньої та фахової підготовки спеціалістів через систему акредитації та атестації; розвиток і вдосконалення всіх напрямів діяльності навчально-виховних закладів і наукових установ, стимулювання через економічні і правові важелі їх самовдосконалення, конкурентоздатності, саморозвитку, автономності в управлінні; наукове обґрунтування нової системи управління освітою; відпрацювання інноваційних моделей управління галуззю та важливих управлінських рішень, проведення експериментів на регіональному та місцевому рівнях” [2].

Висновки. Отже, теоретичне узагальнення еволюції управлінської думки показало, що управління як процес має багатовікову історію, але наукове обґрунтування воно вперше одержало тільки на початку ХХ ст.

Виходячи із вищезазначеного зрозуміло, що у процесі свого історичного розвитку управління в освіті послідовно розверталося у бік соціалізації та психологізації. Пошук шляхів активізації людського потенціалу та врахування психологічних особливостей персоналу стає визначним фактором підвищення ефективності діяльності загально-освітнього навчального закладу.

Перспективним напрямом дослідження є ретельне вивчення розвитку специфіки професійної діяльності менеджера освіти.

Список використаної літератури

1. Васильченко Л.В. Управлінська культура і компетентність керівника / Л.В. Васильченко. – Х. : Основа, 2007. – 176 с.
2. Державна національна програма “Освіта ” (Україна ХХІ століття). – К. : Райдуга, 1994. – 61 с.
3. Крижко В.В. Теорія та практика менеджменту в освіті / В.В. Крижко. – Запоріжжя : Просвіта, 2003. – 272 с.
4. Мармаза О.І. Менеджмент в освіті: дорожня карта керівника / О.І. Мармаза. – Х. : Основа, 2007. – 448 с.
5. Окса М.М. Стратегічний менеджмент в освіті : навч. посіб. / М.М. Окса. – Мелітополь : МДПУ, 2007. – 178 с.
6. Пікельна В.С. Управління школою : у 2 ч. / В.С. Пікельна. – Х. : Основа, 2004. – Ч. 1. – 112 с.
7. Управление образовательными системами : учеб. пособ. / под ред. В.С. Кукшина. – М. ; Ростов н/Д : МарТ, 2003. – 464 с.

Меркулова Н.В. Становление педагогического менеджмента в Украине

В статье рассматривается вопрос становления педагогического менеджмента в Украине, определены этапы развития науки управления.

Ключевые слова: руководство, менеджмент, менеджер, педагогический менеджмент, управление, развитие управления.

Merkulova N. Becoming a teacher management in Ukraine

This article explores the issue of teacher management in Ukraine, defined the stages of the development of management science.

Key words: leadership, management, manager, pedagogical management, development of management.